

El nom propi de la Fontcalda

 Joan Serra i Saún

El nom geogràfic de la Vall de La Fontcalda és senzillament al fet natural de l'existència de la font d'aigua calenta, que raja d'un potent brollador conegut a la comarca com "els xorros", a 28 graus de temperatura tot l'any, sempre amb el mateix capdal. A la gent de Gandesa i la Terra Alta, ens resulta el nom més escaient i natural. No cal fer gaires explicacions al respecte en l'adopció del nom per les aigües termals, que en altres llocs de Catalunya també existeixen amb noms semblants; com Fontcaldes; les Fontcaldes i altres. En cap altre lloc però, la configuració i riquesa del paisatge són comparables, i sobre tot, el gran amor, respecte i veneració a una Mare de Déu, que per llegenda històrica mai va voler abandonar la vall, i per aquest motiu es va fer mereixedora d'un nom propi, reconegut al santoral catòlic.

De vell antuvi són conegudes les propietats medicinals de l'aigua de la font, i sabem per transmissió de la veu popular i les contalles dels nostres avantpassats, que a La Fontcalda hi anaven a fer-se cures els malalts necessitats. Tot això, molt abans dels fets de l'aparició de la Verge, fins i tot per terres llunyanes eren conegudes les aigües de La Fontcalda, tenint testimonis de gent vinguda arreu d'Europa, en uns temps que les comunicacions eren minses i era costum el pelegrinatge

En arribar a la meitat del segle XIII, quant els Pares Trinitaris estableixen una petita comunitat, per fer-hi estada permanent tenen i

veneren, una imatge de la Verge de Gràcia, de la qual no sabem si es tractava d'una talla de fusta, com era natural en aquells temps, o esculpida amb pedra. El fet es que la religió va entrar a la vall amb el frares, els quals donaven acollida a la molta gent que en estat llastimós anava a la font per curar-se, i que ho feien amb l'esperança i creença de la fe cristiana.

A partir de llavors el petit convent va agafar prestigi i ja era conegut com Vall de la Mare de Déu de Gràcia de la Fontcalda. Al cap de pocs anys, la gent ho va reduir per no fer-ho tant llarg, i no resultar massa familiar el nom de "Gràcia", unificant el sentit religiós amb el geogràfic del punt on es troba, o sigui com ara, Mare de Déu de la Fontcalda.

En deixar els Pares Trinitaris el convent, la ciutat de Gandesa amb autorització de la Cúria de Tortosa, es fa càrrec de la Fontcalda, amb el nomenament d'un Ermità. Tot i que el poble continua anomenant al lloc La Fontcalda, a tota la documentació religiosa segueix apareixent el nom de Mare de Déu de Gràcia. Cal entrar a la meitat del segle XVII, quant comença la narració de la meravellosa llegenda de l'aparició de

la Verge al pastoret, i el nom de Mare de Déu de la Fontcalda, queda confirmat a tots nivells, i ja no es parla més de Mare de Déu de Gràcia.

Per aquesta època al Convent de la Mare de Déu dels Àngels a Orta de Sant Joan, va arribar un frare jove, que el van traslladar d'on estava per arraconar-lo, donat que

La Fontcalda

la gent li tenia una fe extraordinària pels miracles que realitzava. Localitzat pels seus fidels seguidors, el pare prior negava una i altra vegada la seva aparició als malalts que venien a la recerca del miracle del frare. Curiosament en quedar La Fontcalda tant a la vora, tractaven de fer-los comprendre que el poder de la Verge era superior i que deixessin al frare en pau. No ho va aconseguir, i el frare "curander" va tornar a sortir a les escales del convent per donar remei als seus fervents seguidors. També ell va aconsellar que anessin a La Fontcalda, doncs tenia un gran fervor per la Mare de Déu. Anys més tard el Pare Salvador, va ser canonitzat com a Sant Salvador d'Orta.

La devoció per la Mare de Déu es pot considerar per diversos fets escaients; per una part el fet de tenir una Verge amb nom propi, que denota al seu entorn un orgull i un sentiment tant proper, que durant els darrers tres segles, ha fet que tots els gandesans i altra gent de la comarca, senti com a seva la Mare de Déu. Les arrels del fervor més entusiasta dels segles passats, son conseqüència d'un esclat de la religió, impulsat per grans sacerdots il·lustres oradors, escriptors i narradors, que sortosament sempre ha tingut Gadesa, un darrera l'altre.

L'amor per la Fontcalda es fa evident per la gran quantitat de versos, poesies i manifestacions escrites en publicacions, que venen de temps immemorials. Aquest esclat esporàdic de sentiments que surten del fons del cor, esdevenen d'aquest impuls imperiós i necessari d'expressar exteriorment, allò que cadascú guarda internament. Llurs autors (una llarga llista), aprofiten qualsevol manera per fer-ho i així en novenes, butlletins de romeries i llibres, trobem aquestes mostres escrites, que malgrat en el transcurs del temps moltes es perden i queden oblidades, fan palesa lloant a la Fontcalda, ja sigui en el sentit religiós per la seva Mare, o per l'entorn natural i geogràfic meravellós per excel·lència.

És fàcil observar com tota la gent de Gadesa ha estat moltes vegades a La Fontcalda, mostrant una devoció fervent i sincera, fins i tot els no creients, i en els moments culminants de la vida, per esdeveniments que es presenten, la Mare de Déu de la Fontcalda és el recurs de la voluntat del pensament, de protec-

ció i pregària. Tinc documentació al meu arxiu, de gent que van tenir un comportament més aviat hostil (guerra civil), que en arribar el moment de la seva mort en terres llunyanes, van tenir el pensament en la Mare de Déu de la Fontcalda, amb penediment inclòs dels seus actes malèfics.

Amb aquesta comunió de fervor, entusiasme moderat si voleu, però sempre amb un gran respecte per la Verge, l'església no gosava admetre les derivacions del nom de Maria, de manera que el nom de pila que es posava a les nenes, era majorment el de Maria, els bíblics de l'Antic Testament, dels màrtirs i la santa del dia. Ningú s'atrevia a posar el nom de la Mare de Déu local, per més que fos estimada i venerada, i quant es va començar a fer sempre anava amb el nom de Maria al davant.

El primer cas que en tenim coneixement de Maria de la Fontcalda, data del 1841, quant el moliner de la Fontcalda va tenir una nena, i va voler posar-li aquest nom, per la gran estima que tenia per la Verge. Per proximitat va acudir al capellà de Prat de Comte, el qual s'hi va negar rotundament, tot al contrari va fer el capellà de Gadesa, en considerar un honor per a la Mare de Déu de la Fontcalda, que les nenes de la comarca fossin portadores del seu nom. En aquest cas ja hi havien antecedents d'altres llocs on també tenien "verges trobades".

Durant uns anys, alguns escriptors van separar el nom de Font-Calda, amb guió de separació, fins i tot es va publicar un butlletí a Gadesa amb aquest títol. Es tracte sens dubte d'una mala forma gramatical corregida, que sortosament ha desaparegut. Com diu Mn. Manyà al seu llibre de la Fontcalda (pàg. 112) en algun document antic també consta aquesta separació.

El nom de Fontcalda o Maria Fontcalda el porten moltes dones i nenes a la Terra Alta, el Barcelonès, el Tarragonès i el Baix Ebre. El corrent actual de posar

noms moderns, fins i tot laics a les recent vingudes, no fa decaure el sentiment i devoció cap a la Mare de Déu de la Fontcalda, que manté el caliu i les arrels vives d'un poble que desitja mantenir la seva identitat amb un nom propi centenari

Proper capítol: Honorables cronistes històrics.

Camí de la costa. A la dreta, la porta de l'església. A l'esquerra, la casa de l'ermità, avui desapareguda